

## DOPIS

AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-II-44. Originál, rukopis.<sup>b</sup>

a – Nečitelné slovo.

b – Na dokumentu vlastnoruční Masarykova poznámka: 14/9 23.

1 – T. G. Masaryk přijel do Martina 8. 8. 1923 z Topoľčianek a následující den vykonal několik návštěv. 10. srpna se opět vrátil do svého letního slovenského sídla Topoľčiankách. Viz MASARYK, T. G. *Cesta demokracie II*. Praha 2007, s. 435–436.



J. Škultéty T. G. Masarykovi  
Sliač, 25. srpna 1923

/110

### Číselné hynutie slovenských evanjelikov. (Storočná nerest slovenská.)

Celé vky Slováci nemohli rásť, veľadiť sa pre Nemcov, ktorí divnou politikou uhorských kráľov obsypaní privilégiami od 13. stoletia boli sa rozmnožili medzi Tatrami a stredným Dunajom. Keď po 400-ročnej borbe slovenská húževnatosť premohla a zväčša strovila Nemcov, v druhej tretine 18. stoletia priemyselny život, rozvity v slovenských krajoch, udusil sa viedenskou politikou, a Slováci pozbavení možnosti zarábäť si doma tolko živnosti, koľko jej potrebovali, rozchádzali a tratili sa po svete. Najmä z ich obcí množilo sa obyvateľstvo uhorskej Dolnej zeme. Po sto rokoch zdesený Sládkovič zvolal: „Biedna ty, Slovač, tam hore hynieš, tam dole sa stratíš!“

To tak išlo až do dnešného dňa. I pri popise obyvateľstva, ktoré toho leta (1919-ho) už československé vrchnosti vykonal, vyšiel nás počet malý, len 1 940 980 duší. To jest Slováci i od posledného uhorského popisu, od 1910-ho roku, po svete sa tratili a doma i vo vojne veľmi hynuli.

Úlohou politiky v novom našom štáte bude starať sa menovite i o to, aby prestalo utekanie Slovákov nadol, pozdĺž riek na takzvané Dolniaky. Bude treba stvoriť pomery také, že by si obyvateľstvo doma našlo chleba. Štátnej politike pomáhať budú však všemožní činitelia. Najmä v jednej veci ja žiadal by som si vidieť v práci i Maticu slovenskú.

Pred dvoma rokmi naše noviny upozorňovali, že v niektorých slovenských krajoch asi od sto rokov postupne klesá počet obyvateľstva. Z číslic vychodilo, že sú to evanjelici augsb[urského] vyznania. I v takých obciach, v takých krajoch slovenských, kde katolíci množia sa, vzrastajú, evanjelici číselne postupne upadajú. Z článkov našich novín možno bolo vyčítať, že toto číselné upádanie evanjelikov viac-menej badať, okrem dvoch-troch strán, na celom Slovensku a maďarská štatistika na základe krajinského popisu 1910-ho zistila ho vôbec v Uhorsku.

No najhorší je z tej stránky stav v župe Gemerskej. Pre nás tým horší, že je to na kraji, na hranici slovenského územia. V starom štáte, pri maďarizačnej politike, bolo to pre slovenskú národnosť veľké nebezpečenstvo: dnes taký stav musí byť nanajvýš nemilý i pre náš nový štát.

I vo Zvolenskej stolici, kde je ešte nie tak zle, na pr[íklad] od roku 1833-ho do 1910-ho evanjelici z 33 400 duší vzrástli len na 42 405; v tom istom čase katolíci z 54 902 vyšli na 87 036. V Banskej Bystrici podľa schematizmu banského dištriktu roku 1840-ho bolo 2102 evanjelikov; 1919-ho krajinský popis našiel ich 2814; ale katolíci od 1833-ho roku do 1910-ho z 2667 vyšli na 6235. V Brezne 1833-ho katolíkov bolo 1525, evanjelikov 2376; do 1910-ho katolíci vzrástli na 2059 a evanjelici klesli na 1892. V Očovej 1833-ho bolo katolíkov 765, roku 1910-ho už 1399, to jest ich počet bezmála zdvojnásobil sa, a evanjelici za ten čas z 2302 zišli na 1917. Ešte ďalej od maďarského susedstva na najvyššom severe Slovenska, v Orave, roku 1822-ho bolo 8957 evanjelikov, o neúplných 90 rokov, 1910-ho, už len 6674. V Liptove na značnejšom obvode badať dobré účinky mikulášskeho veľkého priemyslu. V Turci 1833-ho bolo 16 022 katolíkov a 23 579 evanjelikov; do roku 1910 katolíci rozmnožili sa na 25 607, evanjelici len na 27 651.

V Hontianskej stolici od 1890-ho za 20 rokov evanjelici z 26 892 zišli na 25 785. Banská Štiavnica 1840-ho s Belou spolu mala 2528 evanjelikov, 1910-ho už len 2102; v Krupine v tom čase evanjelickí obyvatelia z 1659 klesli na 1316. V Gemeri (s Malohontom) 1822-ho bolo 66 668 evanjelikov, roku 1890-ho podľa krajinského popisu už len 59 486. Katolíkov tohto 1890-ho roku načítali 73 197: ich počet do 1910-ho vyšiel na 85 355, a počet evanjelikov z 59 486 v tom čase zišiel na 57 744.

Vezmeme jednotlivé obce gemerské. Roku 1826-ho Bystré (pri Ratkovej) malo ev[anjelických] obyvateľov 644, roku 1910-ho už len 486, Grlica roku 1826-ho 462, 1910-ho 298.

|                                   | 1826: | 1910: |
|-----------------------------------|-------|-------|
| Brádno                            | 292   | 202,  |
| Krokava                           | 417   | 283,  |
| Budikoväny <sup>1</sup>           | 243   | 165,  |
| Hostišovce                        | 549   | 303,  |
| Chyžné                            | 672   | 563,  |
| Drienčany                         | 444   | 340,  |
| Pápča <sup>2</sup>                | 150   | 81,   |
| Píla                              | 710   | 627,  |
| Slov[enský] Pokoradz <sup>3</sup> | 463   | 307,  |
| Pondelok <sup>4</sup>             | 325   | 298,  |
| Dolný Skálnik <sup>5</sup>        | 285   | 139,  |
| H[orný] Skálnik <sup>6</sup>      | 220   | 145,  |
| Zahorany                          | 160   | 119,  |
| Kraskovo                          | 316   | 172,  |
| Lukovištia                        | 596   | 291,  |
| Čerenčany                         | 239   | 188,  |
| H[orné] Teriakovce <sup>7</sup>   | 299   | 125,  |

|                                  |     |      |
|----------------------------------|-----|------|
| D[olné] Teriakovce <sup>8</sup>  | 476 | 306, |
| Kunová Teplica                   | 558 | 485, |
| Jeľš[avská] Teplica <sup>9</sup> | 339 | 217, |
| Šivetice                         | 380 | 296, |
| Prihradzany                      | 240 | 178, |
| Mikolčany <sup>10</sup>          | 180 | 88,  |
| Hucín                            | 130 | 92,  |
| Rybník                           | 310 | 183, |
| Roštár                           | 350 | 320, |
| Kobeliarovo                      | 402 | 329, |
| Babíneec <sup>11</sup>           | 215 | 145, |
| Kyjatice                         | 171 | 116, |
| Striežovce                       | 217 | 169. |

Toto je už viacej, nežli začiatok vymierania. A pri väčších obciach a mestečkách gemerských je to ešte horšie. Roku 1826-ho Štítnik mal 1189 evanjelikov, roku 1910 už len 810; roku 1838-ho v Tisovci žilo 891 katolíkov a 2875 evanjelikov: 1910-ho katolíkov bolo už 1405 a evanjelici zišli na 2249. V Revúcej 1838-ho bolo 491 katolíkov a 1591 evanjelikov: do 1910-ho katolíci vyšli na 650, evanjelici klesli na 1061; v Jeľšave v tom čase z 2388 evanjelikov zostalo 1519. Na Kokave za tie 72 roky evanjelici z 1550 vyšli síce na 1817, ale katolíci z 338 na 2708. Ešte za času revúckeho gymnázia slovenského<sup>12</sup> v Gemeri Ratková a Kameňany vynikali duchovne i materiálne; na začiatku 19. st. (1826) mali evanjelických obyvateľov Kameňany 1724, Ratková 2043: roku 1910 krajinský popis našiel v Kameňanoch evanjelikov 733, v Ratkovej 685. Príklady až desné!

Katolíci sa množia a evanjelici hynú! Pritom doložiť treba, že o priekrstoch, o prestupovaní z evanjelictva na katolíctvo tu nemôže byť ani reči: katolíci množia sa sami zo seba, svojou silou. Ak by evanjelici ozaj zahynuli, tým katolíkov tu nebolo by viacej, ale menej – Slovákov... Nedáľeko malohontskej hranice v Novohrade v krásnom údolí leží Málinec. Roku 1828 mal 1025 evanjelických obyvateľov, pri nich 20 katolíkov: 1890-ho evanjelikov bolo len 1549, ale katolíkov už 3710, roku 1910-ho katolíkov 4669, evanjelikov 1614. Po roku 1828 tu, pravda, muselo byť prisťahovanie katolíkov, iste z rozličných strán a viac ráz, ale príklad Málinca je jednako poučný, keďže asi od sto rokov nenájdeme obce, v ktorej by obyvateľstvo bolo by sa rozmnožilo prisťahovaním evanjelikov. Turčiansky Sv. Martin 1838-ho roku mal 168 katolíkov a 750 evanjelikov: 1910-ho bolo katolíkov už 1803 a evanjelikov len 1641.

Jestli niekde obyvateľstva za 70 i za 100 rokov postupne ubúda, ono bez prispenia pomoci, bez vonkajšieho účinku, bez podania lieku neprestane hynúť. V slovenskom Gemeri u evanjelikov to číselné hynutie tak postupne a dôsledne ide, že už temer možno vypočítať, na koľko rokov ešte stačia. Konečný úpadok priskorí sa tým, že v cirkvách málo duší majúcich, kňazi nevyžijú.

Vec je vážna. Štátnikom i milovníkom svojho národa je ťažko vidieť už stagnovanie v stave ľudnatosti, a tu máme pred sebou už postupné vymieranie. Musí sa ono dotknúť,

okrem našich vladárov a štátnikov, nás Slovákov bez rozdielu vierovyznania. Veď do dedín a miest slovenských, kde takto tratí sa pôvodné obyvateľstvo, v tých pohraničných krajoch na jeho miesto môžu sa dostať neželateľné elementy. Ale že predsa najpriamejšie týka sa vec Slovákov evanjelikov, navádzam:

aby sa Matica slovenská dorozumela s predstavenstvom vašich dvoch dištriktov cirkevno-evanjelických hľadať príčiny tohto nedobrého stavu. Že je zle, už vidíme; ale nevieme, zlo z čoho pochodí: či je to dvojdetné gazdovstvo, nejaký iný nedobrý spôsob života a či aká nerest?

Navádzam, aby Matica slovenská s dvoma dištriktmi slovenskými čím najskorej, hneď od jari, ako sa začnú dlhšie dni, postavila do služby tejto veci človeka, na príklad chtivého a slovenským citom pobádaného absolvovaného teológa, ktorý chodil by (v Gemerskej stolici počnúc) od dediny do dediny a študoval, skúmal, vynachodil predovšetkým na základe matrík z posledných sto rokov, ako sa tam rodia deti, v akom pomere vyrastú pre život, aká je vôbec úmrtnosť, potom aký je hospodársky i rodinný a mravný život? Či sa ľudia z obce tratia po svete a či ľnú k otcovskej hrude a doma azda v mladom veku mrú?

Otázky, na ktoré potrebná je odpoveď, budú sa na mieste samy ponúkať, i najmenšie zrnko takto nájdené povedie nájsť iné, a problém sa objasní. Treba vybadať, či jest čo spoločného v hospodárskom a mravnom živote napr. medzi hynúcou dedinou (evanjelickou) nitrianskou a gemerskou. Vybadať, v čom je medzi Slovákom katolíkom a Slovákom evanjelikom rozdiel, pôsobiaci, že dediny jedného vzrastajú, druhého vymierajú. V Nemecku evanjelici posledného času o čosi tiež menej sa množia, nežli katolíci: treba sa prezvedieť z literatúry, čím sa to tam vysvetľuje. V Báčke a v Banáte evanjelickí Slováci stále sa vzmáhajú, v životnej tichej borbe víťazia nad všetkými inoplemennými susedmi, kupujú nové a nové chotáre, vypúšťajú nové a nové roje a zakladajú osady: pre porovnanie a na poučenie treba zaopatriť si čím dôkladnejšiu známosť o ich živote. Tak i o živote Slovákov-evanjelikov v Amerike, ktorých svieže rodiny tiež nezďajú sa mať náchylnosti k vymieraniu.

Vôbec nazbierať čím najviac materiálu pre poznanie otázky.

Ak poznáme chorobu, liek sa nájde.

Za vážnu vec treba vážne sa zaujať. Od 120–130 rokov, ako začalo sa budiť slovenské národné povedomie, cítievame nepokoj, že sa nemnožíme a slovenské matere rodia pre susedov i nepriateľov. V Československom štáte už máme možnosť starať sa o svoj rod – starajme sa!

Toto predložil som vo výbore obnovej Maticy slovenskej v septembri 1919-ho roku. Ale väčšinu v zasadnutí tvorili evanjelici, kňazi a inšpektori, ktorí taký stav pokladali za luteránsku hanbu pred katolíkmi, a môj návrh – prepadol.

Hneď vtedy umienil som si predložiť vec pri príležitosti pánu Prezidentovi republiky, čo týmto činím

s hlbokou úctou

Jozef Škultéty.

Na Sliachi, 25. aug[usta]  
1923.

**DOPIS**

AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. R (Církev), k. 452. Originál, rukopis.

- 1 – Dnes Budikovany.
- 2 – Papča, dnes miestní část obce Driečany, okr. Rimavská Sobota.
- 3 – Dnes Vyšná Pokoradz, místní část Rimavské Soboty.
- 4 – Dnes místní část obce Hrnčiarová Ves, okr. Poltár.
- 5 – Dnes Nižný Skálnik, okr. Rimavská Sobota.
- 6 – Dnes Vyšný Skálnik, okr. Rimavská Sobota.
- 7 – Dnes Malé Teriakovce, součást obce Velké Teriakovce, okr. Rimavská Sobota.
- 8 – Dnes Velké Teriakovce, okr. Rimavská Sobota.
- 9 – Dnes místní část obce Gemerské Teplice, okr. Revúca.
- 10 – Dnes součást obce Gemerský Sad, okr. Revúca.
- 11 – Dnes Babinec.
- 12 – Slovenské evanjelické gymnázium v Revúci existovalo v letech 1862–1874.



A. Hlinka T. G. Masarykovi  
Ružomberok, 26. srpna 1923 ◀

/111

Pane Prezidente!

Ružomerská rímskokatolícka školská stolica a na ľudovom zhromaždení zídenných 10000 voličov sa najrozhodnejšie ohradzuje proti brutálnemu šliapaniu občianskej slobody, ktorého sa dopustil minister Malypeter a odopretím cestovného pasu najd[ôstojnejšiemu] Jánovi Vojtaššákovi, spišskému biskupovi.<sup>1</sup>

Rozhodne protestuje proti zavádzaniu laickej morálky do katol[ických] ľudových škôl. Žiada vydanie a vrátenie katolíkom odobraté ich stredných škôl. Protestuje proti macošskému zachádzaniu s katolíckym a konfesijným učiteľstvom.

Keď tieto rezolúcie vášmu Blahorodiu uctivo udelujem, značím sa

V Ružomberku dňa 26. aug[usta] 1923

s dokonalou úctou  
Andrej Hlinka  
predseda  
školskej stolice a  
ľudového zhromaždenia

**DOPIS**

AKPR, f. KPR, inv. č. 515/B, č. j. D 5046/23, k. 38. Originál, rukopis.<sup>4</sup>